

Początek przestrzeni...

...z natury rzeczy bywa niewiadomy i zdaje się takim powinien pozostać, aby sygnalizować złożoność tego, czego jest zwiastunem, zacyznem otwarcia, czy oznaką istnienia, bądź wstępnym domysłem. Stąd też na początku rozważań o przestrzeni edukacyjnej – jakkolwiek w socjo-pedagogiczno-aksjologicznym ujęciu określanej – zauważamy jej złożoność przedmiotową, różnorodność rzeczową, wielorakość znaczeniową, mnogość zjawiskową i polimorficzność istnieniową człowieka jednostkowego, który dąży z motywu chęci, bądź przymusu sytuacji społecznej lub aksjopresji albo innych totalizacji do radzenia sobie z potrzebami, każdego ich hierarchicznego uszeregowania, z ludźmi, instytucjami, organizacjami oraz bytami także metafizycznymi, w swoich działaniach rzeczywistych czy wyobrażeniach zmistyfikowanych. Społeczno-kulturowa obecność człowieka i jego zbiorowych form przebywania oraz bytowania ma umiejscowienie i przebiega w socjoprzestrzeni naznaczonej edukacyjnością, przede wszystkim w pozytywnym jej znaczeniu, lecz nie tylko w takim jego aksjologicznym kontekście, nader często w relacjach sprzeczności i konfliktu, w jakich znajdują się ludzie i ich sprawy. Jest to swoisty determinizm społeczno-środowiskowy, którego otwartą wieloaspektowość przedstawiają zawarte w niniejszej pracy zbiorowej autorskie opracowania.

Przestrzeń edukacyjną tworzą, strukturyzują i zmieniają jej uczestnicy, ich organizacyjno-instytucjonalne formy, idee pragmatyczne, utylitarne realizacje celów i zadań oraz wiele konieczności egzystencjalnych. Tworzą też ową przestrzeń treści wyobrażane, wśród których są destrukcyjne dla pojmowania edukacyjności. Wielość kwestii konkretnie przedmiotowych sfery *pedagogium*, a także kontekstów socjalizacyjnych oraz aspektów socjalnych, uwikłanych w gospodarcze uwarunkowania i problemy środowisk, sygnalizowane jest w różnotematyczności tej pracy zbiorowej. Wieloaspektowość przestrzeni edukacyjnej postrzegana w ujęciach teoretycznych i częściowych diagnozach jej fenomenów zjawiskowych z różnych perspektyw poznawczych nauk tworzących wiedzę o niej, z tej konieczności czyni tę wiedzę ciągle znaczeniowo otwartą, treściowo niejednoznaczną, a wszelaką o niej refleksję poznawczą, będącą każdorazowo podejmowaną w badaniach, czyni przeważnie nową w kontinuum poznawczym nauki i wiedzy o edukacji.

Różnorodność aspektów, wielość wątków i politekstualność sfery/dziedziny edukacji nie sprzyjała, a nawet czyniła niemożliwym kryterialne uszeregowanie kwe-

stii zawartych w tym opracowaniu. Stąd też jego *parergiczny* charakter może sprzyjać krytycznemu odbiorowi zawartych w nim opracowań, jak i polemicznym potrzebom w odniesieniu do treści poszczególnych wypowiedzi i prezentowanych stanowisk. Przestrzeń edukacyjna nie ma o sobie jednej prawdy czy zamkniętego zbioru słusznych racji, bądź receptury skutecznych zastosowań. Wręcz przeciwnie, jest w niej paradoksalna dialektyczność, zawarta w opozycji i wyrażona w ten sposób, że „nikt nie ma racji, lecz wszyscy ją mają, bądź wszyscy nie mają racji, lecz każdy ją ma”.

Przestrzeń edukacyjna jest pragmatyczną dziedziną/sferą relacji społecznych jej podmiotów, jak ujmują (postrzegają) ją pedagodzy społeczni, m.in. Krystyna Marzec-Holka, Ewa Marynowicz-Hetka, Stanisław Kawula, Barbara Smolińska-Theiss i Wiesław Theiss, Jerzy Nikitorowicz. Jest też ona ideogenna, ideonośna i ideosprawcza, według m.in. Tadeusza Pilcha, Andrzeja Radziejwicz-Winnickiego, Tadeusza Frąckowiaka, Jerzego Modrzewskiego. Ponadto przestrzeń edukacyjną znamionują liczne, rozwijające się i utrwalające relacje negatywnych przejawów sfery socjalnej, materialnej, konfesyjnej, socjalizacyjnej oraz gospodarczej i politycznej, przejawy zwane sferą patologiczną stosunków społecznych, więzi oraz funkcjonowania i pełnienia ról. Różnorodność i złożoność zjawisk dysfunkcji o charakterze ograniczoności cech osobowościowych i biogennych, w tym zdrowotnych, szczególnie uzewnętrzniających się w środowisku szkoły i szerzej w wychowawczym, powiększa złożoność obrazu środowiskowej przestrzeni edukacyjnej.

Prezentowane w tym zbiorze rozważania o edukacji ukazują nie tylko różnorodność jej przedmiotowości i wielozjawiskowości, ale także różne perspektywy ujęć, od sygnałnie teoretycznych, poprzez opisowe do częściowo analitycznych. Tworzą prze prezentację kwestii rozproszonych w przestrzeni edukacyjnej, przy tym odnoszących się do różnego jej tła, m.in. aksjologicznego, ideologicznego przedmiotowo, praksisistycznego, socjalizacyjnego, moralnego; odniesionego do interakcji osobowych, stosunków międzyludzkich w kręgach środowiskowych, sytuacji zdrowotnych, relacji nauczyciela z uczniem; odnoszą się do funkcji i znaczenia zasobów poznawczo-intelektualnych, kapitału społecznego, świadomości historycznej i kulturowej, zrównoważonego rozwoju; dotyczą dzieci i młodzieży, ludzi starszych, niepełnosprawnych, zmarginalizowanych. Względne uporządkowanie tej różnorodności wydawało się właściwe w przyjętej strukturze tematycznej rozdziałów tej pracy.

Środowiskową wieloaspektowość przestrzeni kształcenia ukazują: rozważania międzypodmiotowych relacji, które w sytuacjach życiowych człowieka tworzą jego istotne cechy, jako podmiotu edukacji rozpoznawalnego w kontekście pedagogiki społecznej; refleksja nad przestrzenią społeczno-kulturową, w której zachodzą zjawiska dylematycznej identyfikacji, realizacji tożsamości kulturowej, opozycji i dystansu wobec środowiskowych potrzeb i wymogów uczestnictwa społecznego; ujęcia przestrzeni edukacyjnej jako interakcji środowiskowych sprzeczności i antagonistycznych relacji jej podmiotów; postrzeganie istotnego obecnie zjawiska polityczności i tendencji polityzacji zbiorowości, jako tła środowiskowych postaw i eksponowania aksjologii ideologii politycznej

z niejednoznacznie społecznie pozytywnymi konsekwencjami edukacyjnymi; opisy środowiskowego podmiotu edukacji ludzi wieku starszego oraz wyjaśnianie znaczenia zjawisk andragogicznych w środowisku lokalnym; rekonstrukcje filozoficznej refleksji nad dziejami myśli intelektualnej w perspektywie zmiany i tożsamości jej epistemologicznego znaczenia dla edukacji; przedstawienie znaczenia narracyjnej struktury samorozumienia w kształtowaniu dyspozycji poznawczych uczniów w nauczaniu wyrażania poprawnego opisu realistycznego, wyobrażeniowego i abstrakcyjnego; wskazanie znaczenia myślenia poetyckiego dla potrzeb edukacyjnych w zakresie dydaktycznym i wychowawczym.

Powyższy zasób opracowań tematycznych ukazuje aksjologiczną dominantę w tak zilustrowanej przestrzeni kształcenia. Zjawiska i zdarzenia edukacyjne „mają swój czas”, tworzą temporalne kontinua rozwoju zasobów edukacyjnych. Przestrzeń środowiskową wyraziście obrazuje socjalne tło społeczności lokalnych, w których niezbędnym elementem pracy socjalnej powinny być działania edukacyjne, jako istotne elementy pomocy i wsparcia dla rodzin, młodzieży i ludzi starszych. Edukacyjne implikacje starości należą do zasadniczo ważnych fenomenów środowiskowej przestrzeni społecznej, zwłaszcza edukacyjne aspekty egzystencjalnych kontekstów starości. Opieka społeczna w zinstytucjonalizowanych formach organizacyjnych jest istotnym środowiskowym składnikiem przestrzeni edukacyjnej, spełniającym wiele funkcji edukacyjnych dla ich podmiotów oraz społeczności lokalnej jako adresatów owej opieki i pomocy. Liczne dysfunkcje osobowościowe i zdrowotne dzieci ujawniają się w środowisku szkolnym i stanowią trudne problemy dla ich rodzin, którym niezbędna jest pomoc edukacyjna bądź wsparcie o tym charakterze. Potrzeby w tym zakresie są ogromne, zarówno dla diagnozowania, jak i terapii zaburzeń rozpoznanych i ujawnionych przejawów dysfunkcji u dzieci oraz młodzieży szkolnej. Przestrzeń edukacyjna „zagospodarowana” jest świadomością historyczną i kulturową, przy tym pokoleniowo modyfikującą się, ujawniającą znaczącą dynamikę nawet w przekroju pokoleniowym, coraz częściej całkowicie zmieniającą się w okresie półpokoleniowym. Edukacja w wychowaniu młodzieży jest absolutnie niezbędna, po to, aby osobowe i instytucjonalne podmioty edukacji wychowującej tworzyły pozytywne relacje w przestrzeni socjalizacyjnej. Sfera gospodarcza i polityczna jest w najmniejszym stopniu – w porównaniu z innymi dziedzinami życia społecznego – podatną na edukacyjne oddziaływanie i stąd najbardziej tym oddziaływaniem niesprzyjająca, trudna. Współcześnie jednak gospodarka musi dążyć do praktycznej identyfikacji z ideą i programami „społeczeństwa wiedzy” oraz etycznego biznesu. W tych zakresach potrzeby edukacyjne w przestrzeni gospodarki są wielkie. Edukacja ustawiczna jest wprawdzie wyrazem realizacji ciągłego doskonalenia zawodowego i kształcenia dla gospodarki, lecz jest to jedynie pragmatyczno-utilitytarystyczna realizacja edukacji zawodowej. Potrzebna jest edukacja społeczna w przestrzeni gospodarczej, orientująca systemy gospodarcze w politycznych kierunkach na ich społeczny sens oraz znaczenie społecznej kooperacji w sferze gospodarki, a także na partycypację społeczną w obszarze politycznych stanowień o gospodarce. Edukacja w tym zakresie jest bardzo ważna dla społeczeństw emancypujących się do funkcji podmiotów polityki i gospodarki.

Zjawiska takie występują w skali przeważnie regionalnej, bardzo rzadko obecnie w Europie w skali kraju. Edukacja polityczna na rzecz gospodarki i ekonomii społecznej jest potrzebna także dla praktyki liberalnego i neoliberalnego kształtowania ładu społecznego. Powyższe kwestie zawarte w niniejszej pracy ukazują dominantę pragmatyczną efektywnego funkcjonowania podmiotów w przestrzeni edukacyjnej.

Przestrzeń edukacyjna umiejscowiona jest w ekoprzestrzeni społecznej, która swymi koniecznymi cechami funduje wiele zjawisk w edukacji środowiskowej. Ekospołeczne aspekty edukacji przedstawiają następujące kwestie zawarte w prezentowanym zbiorze autorskich ujęć przestrzeni edukacyjnej: dysfunkcyjność edukacyjnych ról i oddziaływań rodziców na dzieci w tworzeniu ich potencjału społecznego i jego wyrażanie w procesie uczenia się i okazywania efektów kształcenia w środowisku szkolnym; stan bezpieczeństwa i sytuacje zagrożeń w środowisku dzieci i młodzieży, jako istotny czynnik negatywnego oddziaływania socjalizacyjnego oraz wyraz dysfunkcji podmiotów edukacyjnych; stosunki sąsiedzkie w oddziaływaniach wychowawczych i ich wpływ na treści i wartości społecznych kontaktów międzyosobowych oraz więzi w małych społecznościach lokalnych; niepełnosprawność dzieci w teoretycznym ujęciu pedagogiki oraz ich dysfunkcje percepcji sensorycznej, jako praktyczne problemy dla wsparcia i terapii psychopedagogicznej dzieci/uczniów; środowisko pracy jako sfera stresogenna i jej psychofizyczne skutki w kontekście płci; występujące w środowisku studentów zaburzenia noopsychosomatyczne jako czynnik wyznaczający trudności edukacyjne w środowisku akademickim; zagrożenie rozwoju gospodarki żywnościowej i konsumpcji w kontekście ekologicznych i edukacyjnych problemów „globalnego społeczeństwa ryzyka” jako istotny komponent świadomości ekospołecznej, także w wymiarze ponadlokalnym. Powyższe aspekty ekospołecznych problemów przestrzeni edukacyjnej ukazują obecne w niej wybrane sytuacje ryzyka i zagrożeń. Ekoedukacyjne potrzeby i zadania stanowią współcześnie priorytety w tworzeniu zrównoważonego rozwoju głównych podmiotów przestrzeni edukacyjnej w wymiarze ponadlokalnym, koniecznego także w rozległości globalnej.

Przestrzeń edukacyjna jest aksjologiczna w aspekcie tworzenia wartości, ich funkcjonowania i powodowania nimi konsekwencji sprawczych dla rozlicznych fenomenów tej przestrzeni, również poza edukacyjnych dziedzin życia społecznego. Wyraża się owa aksjologia w normatywizmie prawnym, który jest formalnym zbiorem dyrektyw stanowiących, regulujących i sankcjonujących ład tej przestrzeni. Aksjonormatywne konteksty sfery edukacyjnej przedstawiają kwestie o skonkretyzowanych zagadnieniach tematycznych. Otwiera owe konteksty analityczna refleksja postrzegająca wychowanie nie tylko jako współczesny problem społeczny, przedstawiając uwarunkowania, zjawiskowość i zmienność sfery wychowania w kontekście innych kwestii społecznych, które sprawczo problematyzują dysfunkcyjne oblicza zjawisk i procesów socjalizacyjnych. Podstawowa wartość wychowawcza, jaką jest wolność, rozważana jest w kontekście opieki naprawczej instytucji totalnej, ukazując zakresy możliwej i realnej wolności w działaniach edukacji resocjalizacyjnej. Przestrzeń wychowawcza środowiska młodzieży analizowana jest

w perspektywie postrzegania przez nią życia społecznego, ukazując rolę i znaczenie wartości w waloryzowaniu przez młodzież uczestnictwa społecznego. W tym kontekście przedstawiana jest aktywność prospołeczna młodzieży. Kultura artystyczna jako przestrzeń wartości jest szczególnie sprawcza w rodzajowe konsekwencje wychowawcze, a oddziaływanie jej w sferze artystycznej na młodzież studiującą kierunki artystyczne elitaryzuje tę grupę studentów. Przestrzeń edukacyjną tworzy szkolnictwo wyższe, kształcące na poziomie wyższych studiów zawodowych, wnosząc do środowisk lokalnych kompleks wartości intelektualnych, kulturalnych, mentalnych. Wyższe szkolnictwo zawodowe postrzegane jest jako szansa edukacyjna dla środowiska oraz jako czynnik kulturotwórczy w edukacji środowiskowej, pojmowanej szerzej niż tradycyjnie, jako edukacyjna otwartość środowiska na współpracę adaptującą ponadregionalne oddziaływania oraz modyfikującą się w kierunku utrwalania zapożyczeń aksjologii społecznej procesów globalizacyjnych. Sfera socjalnej egzystencji środowisk przestrzeni problemów społecznych ukazuje rozległość deficytu wartości pozytywnych, będących przy tym środowiskiem wychowawczym, sfera ta wyraża konieczność pracy socjalnej, skalę jej potrzeb oraz zakresy przedmiotowe jej edukacyjnego znaczenia. Podmioty pracy socjalnej, niezależnie od realizacji konkretnej pomocy, wsparcia, opieki czy interwencji są podmiotami edukacyjnymi, a przestrzeń tej pracy jest trudno podatna na pozytywne oddziaływania socjalizacyjne. Aspekty prawne pracy socjalnej, działalności oświatowej i aktywności kulturalnej, jako istotne regulatory normatywne działań wyznaczających aksjologiczny porządek w przestrzeni edukacyjnej, są rozważane w kontekście prawa socjalnego i oświatowego oraz prawa człowieka. Zjawiska wielokulturowości w przestrzeni edukacyjnej stają się współcześnie dominujące, szczególnie w kontekście środowisk wychowawczych znaczące oraz w dziedzinie zatrudnienia i świadczenia pomocy społecznej dla cudzoziemców, a także dla kwestii emigrantów. Edukacyjnie ważną staje się kwestia prawnych uregulowań dotyczących dawstwa narządów i tkanek ciała ludzkiego dla celów transplantacji oraz materiału biologicznego, w tym i do zapłodnienia *in vitro*, szczególnie istotna w moralnych aspektach realizacji tych uregulowań. Przestrzeń szkoły fundują aksjologicznie wartości podmiotów relacji nauczyciele – uczniowie – rodzice w dialogu nauczającym, wychowującym, opiekuńczym i coraz częściej doradczo-poradniczym w mikrorelacjach małych środowisk lokalnych. Funkcjonowanie wartości w środowisku edukacyjnym jest warunkiem jego obecności, siły oddziaływania i znaczenia sprawczego na inne sfery funkcjonowania zbiorowości oraz na uczestnictwo społeczne środowisk lokalnych.

Przestrzeń edukacyjna przedstawiana w opracowaniach niniejszego zbioru ukazuje swoją nieuniknioną chaotyczność wielopredmiotową, żywiołową zjawiskowość funkcjonalność podmiotów oraz tworzącą się tendencję ładu aksjonormatywnego, który nie przekłada się na utrwalanie stabilności i uporządkowania skutecznego funkcjonowania przestrzeni edukacyjnej, która nadal pozostaje otwartą na dezorganizację i podatną na dysfunkcjonalność, znajdując się w patologicznym samoreformowaniu i bezcelowej zmienności w stronę mitu tworzenia *nowej dobrej* przestrzeni edukacyjnej.

Kazimierz Wojnowski